

“Het was niet zo zwart-wit”

Ruud Meischke, één van de oprichters van Stadsherstel

Ir. R. (Ruud) Meischke (Rotterdam, 1923) was het eerste hoofd van het in 1953 opgerichte stedelijke Bureau Monumentenzorg. Hij stond mede aan de wieg van Stadsherstel.

Volgens eigen zeggen gaan bij Meischke de jaren tellen. Hij heeft in eerste instantie dan ook geen zin in een gesprek. “Het is al zo lang geleden en ik weet er niets meer van.” Na enig aandringen stemt de vriendelijke heer toch in. Als enkele dagen later het gesprek plaatsvindt, begint hij dit wel met een waarschuwing. “Het is moeilijk een relatie te zien tussen wat er daadwerkelijk is gebeurd en wat mensen zeggen. Het was in die tijd niet zo zwart-wit als later wel is verteld. Vooral de Heemschutters hadden de neiging het hele debat in de controverse te trekken.”

Van Eesteren

Meischke heeft in Delft bouwkunde gestudeerd, onder anderen bij Cornelis van Eesteren. Deze aanhanger van de Nieuwe Zakelijkheid werd in 1929 in Amsterdam hoofd van de pas opgerichte afdeling Stadsontwikkeling van Publieke Werken. In deze functie, die hij tot 1959 bekleedde, was hij verantwoordelijk voor het ontwerp en de realisatie van het Algemeen Uitbreidings Plan van de hoofdstad. Daarnaast was Van Eesteren verantwoordelijk voor de Wederopbouwplannen in de binnenstad, die uitgingen van grootschalige nieuwbouw en verkeersdoorbraken.

Maar ook was hij één van de pleitbezorgers voor Meischke als hoofd van het nieuw opgerichte Bureau Monumentenzorg. Hij wist dat zijn student meer belangstelling had voor oude monumenten dan voor het Nieuwe Bouwen. “Ik heb nooit van nieuwbouw gehouden”, aldus Meischke, “tijdens mijn studie heb ik wederopbouwplannen gemaakt voor Dordrecht en Gorkum, waar ik me achteraf voor heb geschaamd.” Ironisch genoeg waren deze plannen wel van een dusdanige kwaliteit dat de jonge student ook na zijn afstuderen in beeld bleef bij Van Eesteren.

Op de vraag waarom hij als monumentenliefhebber dan bouwkunde in Delft

Ruud Meischke in 2009

Collectie familie Meischke

MAI, Rotterdam/collectie Stichting EFL, Den Haag

Cornelis van Eesteren als hoogleraar in Delft, met zijn vrouw Frieda Fluck. Meischke studeerde bij Van Eesteren af. Ongedateerde foto.

Strategische restauraties

Kon Meischke als monumentenman wel met de functionalist Van Eesteren samenwerken? “Ik verkeerde inderdaad in een spagaat tussen de monumentenliefhebbers - of Heemschutters zoals ze toen genoemd werden - en Publieke Werken. Anderzijds is de reputatie van Van Eesteren als sloper niet geheel terecht. Hij had wel degelijk hart voor de oude binnenstad. Alleen vond hij deze behalve mooi, vooral onpraktisch en niet geschikt om in te wonen. Door zijn functionalistische inborst kwam hij met rigoureuze oplossingen.”

Toch heeft Meischke steeds goed kunnen samenwerken met de afdeling Stadsontwikkeling. “Dat kwam ook doordat binnen de gemeente de spanning er even af was na het aannemen van wederopbouwplannen voor een aantal buurten. Het ging nu om het uitvoeren ervan. Dit betekende dat de verschillende afdelingen met elkaar moesten samenwerken.” Maar voor veel delen van de stad waren nog geen plannen en daar lagen de kansen. “Als ambtenaar moest ik mij natuurlijk aan de spelregels van de gemeente houden. Daarom kon ik vooral werken in die buurten waarvoor nog geen plan was vastgelegd. Met zoveel mogelijk restauraties op strategische plaatsen probeerde ik ongewenste ontwikkelingen te frustreren. Op een gegeven moment

is gaan studeren, begint Meischke te lachen. “Dat is een raar verhaal. Voor de oorlog kwam ik vaak in Middelburg. Dit was de mooiste Nederlandse stad die ik ooit heb gezien. Er heerst nog echt een achttiende-eeuwse sfeer. Een volmaakt monumentenparadijs. Daar wilde ik wel wonen. Om dat voor elkaar te krijgen, besloot ik dat ik wilde werken voor scheepswerf De Schelde in Vlissingen. Zodoende heb ik mij in Delft ingeschreven voor scheepsbouwkunde. Het was van begin af aan natuurlijk al een beetje een ondoordachte actie van een jonge jongen. Ik had helemaal niets met schepen. Daarom had ik ook meteen geen zin meer in die studie, toen even daarna de oorlog uitbrak en Middelburg werd gebombardeerd. Op aanraden van mijn vader, die architect in Rotterdam was, belandde ik vervolgens net als mijn hele familie in de gewone bouwkunde.”

Maarten Brinkgreve

Henk Zantkuijl was naaste medewerker van Meischke bij Bureau Monumentenzorg en later zijn opvolger. Foto uit 1976.

→ ontdekte ik dat subsidieaanvragen voor minder dan 5000 gulden niet door de Gemeenteraad hoefden te worden goedgekeurd. Daarvan hebben we flink gebruik gemaakt. Hierdoor kon Bureau Monumentenzorg veel kleine, strategische restauraties financieren.”

Volgens Meischke verdient daarbij vooral zijn medewerker van het eerste uur en latere opvolger Henk Zantkuijl speciale vermelding. “Henk had een enorme kennis van monumenten en was tegelijk een praktijkman die op het werk meedacht over oplossingen. Hij was eerlijk en pragmatisch en had daarom veel krediet in de bouwwereld en bij monumenteneigenaars. Daardoor heeft hij heel veel voor elkaar gekregen.” Ook voor hem persoonlijk was Zantkuijl belangrijk: “De beste herinneringen aan de beginjaren heb ik aan de contacten met Henk, samen op zoek naar houtskeletten en naar de oude huizen van het Begijnhof.”

Heemschutters versus Publieke Werken

Meischke is kritisch over de afdeling Stadsontwikkeling, maar ook over de Heemschutters. Beide partijen waren zeer gedreven, maar laatstgenoemden waren emotioneler. “Als er één huis werd afgebroken, was dit voor hen een soort moord. Ik vond hun houding altijd een beetje opgeschroefd.” Lachend: “Het waren in mijn ogen een beetje wereldvreemde lieden. De Heemschutters hadden toen een kern van oude deftigheid, die nu al lang vergeten is, en een, wat vuriger, jonge aanwas. Maar wereldvreemd waren ze in mijn ogen allemaal en ook achterdochtig. Een soort Amsterdamse boeren.”

Anderzijds waren er, vooral in de lagere echelons, ook wereldvreemde ambtenaren bij Publieke Werken. “Theoretici die geen enkele flexibiliteit toonden. Alles was in plannen vastgelegd en die moesten ook worden uitgevoerd. Je

werd er soms hoorndol van.” De voormalige ambtenaar denkt dat dit de grote fout bij de gemeente is geweest. Het te star vasthouden aan eenmaal gemaakte plannen, zonder inbreng van direct betrokkenen toe te staan. Dat roept natuurlijk weerstand op.

Maar er heerst volgens Meischke nu een beeld dat de monumentenzorgers met hun acties de gemeente om hebben gekregen en dat is, zo denkt hij, maar gedeeltelijk waar. Het waren ook praktische zaken en de tijdgeest die hebben meegespeeld. Zo heeft de woningnood er een grote rol in gehad. Doordat er nog geen nieuwe woningen waren voor de mensen uit de voor sloop aangewezen panden, bleven de oude

Meischke met prinses Irene bij de opening van de tentoonstelling Levend Erfdeel op 24 oktober 1961

Nationaal Archief/ANEMO

huizen staan. Toen in de loop der tijd wonen in de binnenstad aan populariteit won, stegen de huizenprijzen en werd investeren in de oude bebouwing rendabel. “Er kwam een omslagpunt waardoor het voor de gemeente ook makkelijker werd om van de gemaakte plannen af te zien en men meer kon luisteren naar de Heemschutters.”

Geurt Brinkgreve

Meischkes bemoeienis met de oprichting van Stadsherstel begon toen een jonge kunstenaar het Bureau Monumentenzorg in de Dirk van Hasseltssteeg bezocht. “De eerste keer dat ik Geurt Brinkgreve zag, was toen hij op ons kantoor tekeningen zocht voor één van zijn artikelen in *Elseviers Weekblad*. Met hem heb ik thuis vele gesprekken gevoerd. Hij was een heel goede luisteraar

en kon mensen goed uithoren. Vaak was ik achteraf bang dat ik te veel had gezegd.” Er ontwikkelde zich een vriendschap tussen beide mannen. Brinkgreve was, anders dan de andere Heemschutters, zeer praktisch. Hij kon van alles regelen en wist altijd de juiste mensen te vinden om zijn zaak te dienen. “Als er een pand werd bedreigd, ging Geurt echt de boer op om te kijken wie zich erover kon ontfermen.”

Hij is veel bij Geurt en zijn vrouw Sjuwke thuis geweest. “Geurt en ik spraken elkaar meestal bij hem of mij thuis, aangezien we al te openbaar contact vermeden.” De Brinkgreves woonden aan de Lijnbaansgracht in een klein 17e-eeuws bovenhuisje. “Hier kon ik zien hoe het was om te leven in een ongerestaureerd klein monumentje. Daardoor kon ik wel begrijpen dat mensen uit de binnenstad

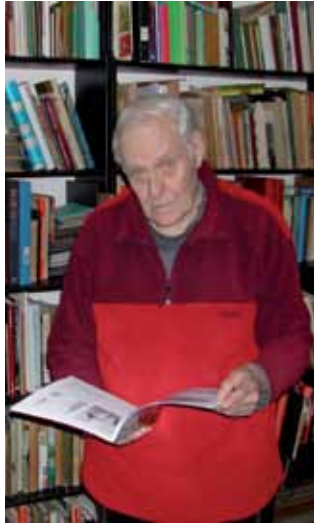
Collectie familie Brinkgreve

Geurt en Sjuwke Brinkgreve in 1951, met zoon Maarten en dochter Barbara

weggetrokken naar de nieuw aangelegde wijken als Slotermeer en Buitenveldert. Het was klein, tochtig, gehorig en zeer brandgevaarlijk. Maar Geurt was er van overtuigd dat een bepaalde groep mensen met liefde in een gerestaureerd monument in het oude centrum zouden gaan wonen. We hebben hier vaak over gesproken.”

Amsterdamse Maatschappij tot Stadsherstel

Mede door deze gesprekken ontwikkelde Brinkgreve het idee van een maatschappij die verkrotte, maar voor het stadsgezicht waardevolle panden zou opkopen en restaureren. Hij schreef hierover een ‘Memorandum’. Meischke heeft hier niet aan meegeschreven, maar het wel goed doorgelezen en van advies en commentaar voorzien. Hij nam - met toestemming van wethouder

Ruud Meischke in februari 2010

→ Volkshuisvesting Van den Bergh - zitting in de commissie die zich ging bezighouden met het uitwerken van de ideeën die in het Memorandum stonden. “De voorzitter was jonkheer Six van Hillegom, directeur van de Amstelbrouwerij”, zo herinnert Meischke zich. “Dat was net een locomotief. Als die iets in zijn hoofd had, moest het ook gebeuren. Ik denk dat het voor een groot deel aan zijn vasthoudendheid te danken is, dat uit het bedrijfsleven zoveel steun voor de plannen werd verkregen.” Tegenwoordig zou dit niet meer kunnen, zo denkt hij. “Six van Hillegom en de andere notabelen die betrokken waren bij de oprichting van Stadsherstel herinner ik mij als mensen uit een aparte stand. Het waren regenten met het besef dat ze hun positie moesten gebruiken voor het welzijn van de stad. Ze stonden nog in de traditie van mensen als Van Eeghen, Sarphati en Wertheim. Kom daar nu nog maar eens om.”

De commissie was ingesteld door het Comité De Stad Amsterdam. Dit comité op zijn beurt was een initiatief van leden van de Amsterdamse Kring. De oprichting vond plaats naar aanleiding van een lezing van Brinkgreve in de Amsterdamse Kring over de plannen van de gemeente met de binnenstad. Meischke onderhield voor de ‘Commissie tot voorbereiding van een Maatschappij voor Stadsherstel’ het contact met de wethouders en met Den Haag. Ook schreef hij met de beoogde directeur Karel van Houten een ‘Vertrouwelijk bericht in verband met de uitgifte van aandelen in de Maatschappij voor Stadsherstel i.o.’, met daarin onder andere doelstelling, karakter, werkterrein en werkwijze van de nieuwe maatschappij.

Domme actie

Toen de oprichting eenmaal een feit was, kreeg Stadsherstel via Meischke de beschikking over een kamer in het gebouw van Bureau Monumentenzorg, Dirk van Hasseltssteeg 51-53. “Dat ging heel informeel. Ik had nog een kamertje over en Van Houten kon dat voorlopig gebruiken.” Maar zijn geste ging niet onopgemerkt voorbij. “Het was een beetje een domme actie van mij. Maar ja, ik was nou eenmaal geen echte ambtenaar. Ik werd meteen op het matje geroepen, want gemeenteruimte aan derden verhuren, dat mocht niet. Toen heb

Kamer van het hoofd van Bureau Monumentenzorg in Dirk van Hasseltssteeg 51-53. Ongedateerde foto.

ik de situatie gelukkig kunnen uitleggen en werd het toegestaan. Want zowel wethouder Van den Bergh als directeur Clerx van Publieke Werken waren zeer gelukkig met de oprichting van Stadsherstel.”

Na enige maanden was Stadsherstel enigszins op poten gezet en vestigde het zich - per 1 mei 1957 - in het pand Prinsengracht 905. Daarmee was Meischkes directe bemoeienis met de pas opgerichte Maatschappij voorbij. “Natuurlijk heb ik als hoofd van Bureau Monumentenzorg nog wel zeer intensief met Stadsherstel samengewerkt. Stadsherstel en later het door Brinkgreve opgerichte Diogenes waren een enorme steun voor Bureau Monumentenzorg. De restaurerende instellingen lieten zien dat het bij de monumentenzorgers niet alleen bij protesteren bleef, maar dat hun ideeën ook praktisch haalbaar waren. Bovendien waren zij een voorbeeld voor particuliere eigenaars.”

In 1959 vertrok Meischke naar Den Haag om daar opvolger te worden van de plotseling overleden jhr. Van Nispen tot Sevenaer als hoofd van de afdeling restauratie van de Rijksdienst voor de Monumentenzorg. “Ik had opeens de verantwoordelijkheid over monumenten in het hele land. Daarom kon ik Stadsherstel toen alleen op afstand blijven volgen.”

Aan het eind van het gesprek komt Meischke nog even terug op wat hij aan het begin heeft gezegd. “Er is over die tijd veel geschreven. Vooral vanuit het perspectief van de monumentenliefhebbers. Ik mis een objectieve beschouwing over hoe het echt is gegaan. Die zou toch nog eens geschreven moeten worden.”

Bij het afscheid zegt Meischke dat het interview hem reuze is meegevallen. Het gesprek had dan ook zeker niet te lijden onder zijn gevreesde vergeetachtigheid. Integendeel, de geïnterviewde wist zich nog veel details te herinneren en was een vlotte en onderhoudende spreker. Wel is duidelijk dat hij helemaal afscheid heeft genomen van het wereldje van de monumentenzorg. Hij geniet nu samen met zijn vrouw van zijn rust in een aanleunwoning buiten de Randstad, waar hij zich nog wel bezighoudt met het schrijven van artikelen over monumenten. Het bloed kruipt immers waar het niet gaan kan.

Peter Prins

Dirk van Hasseltssteeg 51-53